

APRÓ TÉMÁK.

Városképnek fordították le

magyarra azt a német szót, amely valami éppen olyan komoly és sérthetetlen értéket fejez ki, mint a faji jelleg, vagy a nemzeti kultúra. A «Stadtbild» azt jelenti, hogy a városoknak egyéni arcuk van, olyan jellemző jegyeik vannak, amelyekről könnyen felismerhetők és más városoktól megkülönböztethetők, és mert ezek a jellemző vonalak ezernyi véletletlenből, geográfiai sajátosságokból, történelmi determinánsokból, művészi szándékosságból és kulturális tettekből fejlenek ki, ezek a vonalak mintegy kifejezik az egész várost, s ahol képen megjelennek, ott az egész város egészben jelen van. A város nevének szemléletes illusztrációja a városkép, vignetta, amely kis helyen szövevényes életet tömörít össze és ahogy az egyes ház építőjének lelkét mutatja a ház stílusa, úgy mutatja a városépítők kollektív lelkét a városkép, a város stílusának pregnans, lényeges kivonata. A város országrészeket reprezentál nemzetek alkotó törzseinek egyesíti sűrített kvalitásait, a város a lateinerje egy országrész falutársadalmának s ahol ez nincsen így, ott a város idegen test az ország szervezetében, gyökértelen település, kapuja korrumpáló befolyásoknak s elszigetelt embersereg gyarmata, amely önmagában, belterjesen degenerálódik. Ahol a város nem kényes a maga sajátos, egyéni külsejére, ahol nem érződik fontosnak az, hogy a különvaló típus tisztán kiválják a többiek közül, ott a város rossz, ott a város nem érzi a maga tipikus voltát, másszóval nem egy országrész és egy nemzettörzs kompakt kifejezője, s nem a vidékén konzervált tradíciók kulturális továbbfejlesztője s nem egy egységes csoport történelmének hiteles dokumentuma, mert ha az volna, érezné a maga ilyen voltát s erre, mint legbecesebb értékére féltékeny volna, s az ezt kifejező külső karakterét megtartani minden áron igyekeznék.

Harcok, válságok, dicsőségek, dolgos idők és sanyaru kényszerűségek emlékeit őrzi a városkép. A szükségképpen támadt, a szerves fejlődés poénjeként keletkezett városnak önérzete van és tudja magát és ahogy a jó familia ragaszkodik a család történetével átlekesített ősi házhoz, úgy ragaszkodik a város a maga ősi formáihoz, még ha ezek a formák nem is századosak, még ha a város rövid történetet őrzi is, még ha hirtelen nőtt új alakulat is, ha vidékétől nem idegen s önmagát kollektív értékek kifejezőjének tudja. És ahogyan egyes ember, ha nem kapcsolódhatik tradíciókba, ha nemzeti, faji, vagy családi kapcsolatok nélkül izoláltan válik ki a többiek között, ahogy a semmi rokonértékeket nem kapacitáló, véletlenül kivált egyes ember parvenünek mondódik, úgy nevezhetjük a városok parvenüinek azokat, amelyek ilyen kapcsolatokat magukban nem érznek, magukat reprezentánsnak nem tudják s ahogy a parvenü háza nem dokumentuma folyamatos régi dolgoknak, csupán előzménytelen, radikális, szeszélyből támadt jelent fejez ki, éppen úgy hijján van a parvenü város stílusa minden állandóságnak és hijján van a parvenü város annak az érzésnek, hogy a város képe sérthetetlen, mert valami maradandót fejez ki.

Valószínű, hogy Münchenben meglincselnék azt, aki a Frauenkirchen két bunkós tornyát átmódosítani merészelné, hiszen ahol levelezőlapon, üzleti reklámon, üvegek vignettáján, gyufaskatulyán, színes ábrázolatban vagy fekete árnyékképben ez a kettős tornybunkó megjelenik, ott van egész München, s a város egész egyéni élete muzsikál az ősi változatlan, a drága, szép vonal rithmusában. És vajjon ki merné érinteni Moszkvában a Kremli, Prágában a Hradzsint, Bécsben a Szent-István-templom tornyát, vagy ki merné rontó épületvona-

lakkal torzítani a Vezuv jellegzetes lejtővonalát, s ki merne csucsos tetőt építeni a párisi Notre Dame csonka tornyaira? Még nagy gazdasági érdekeket is feláldoznak, hogy a városkép természeti, vagy architektonikus jellegzetességét megőrizzék, s emlékezhetünk rá, hogy Pisa városa milyen rémült igyekezettel támogatta meg a roskadozó ferde tornyot, s a Campanile ledőlte után Velence hogy jajdult fel, nem az anyagi kár miatt, hanem, hogy a város elvesztette a «nyelét», azt a legpregnansabb jellemzőjét, amelyről egy látásra megismerhető a többi városok között. És az új városok is hogy őrzik egyéni jegyeiket! Berlinben senki átfórnálni a Brandenburgi kaput nem merné és forradalom törne ki Newyorkban, ha kardinális ujitók a felhőkarcolókat lebontanák, vagy másvonaluvá alakítanák át a brooklini hidat. Sőt, ha a régi városokban véletlenül új motívum keletkezik, amely szerencsésen illik a város ősi képébe, még az ilyen új szerzemény is drága és sérthetetlen lesz, ahogy az lett a párisi Eifel-torony, a város képének szerves kiegészítője, a régi kultúra fölött fejlődő modern, folyamatos kultúra művészi kifejezője, s emlékezhetünk, hogy mikor érzéketlen kalmár lelkek ézt a művet, mint praktikus nem használhatót lefordatni akarták, hogy zudult fel a város, éppen azért, hogy ez a torony már része a város képének, tehát sérthetetlen, s micsoda megváltozott öröm volt Párisban, mikor a világ legnagyobb szikratáviró állomásával a praktikus rendeltetést is megkapta a torony és ezzel a szőrösszívű nyárspolgár érzékletlenség számára is hozzáférhetlenné lett.

Most aztán már nem tudom tovább titkolni, hogy itt tulajdonképpen Budapestről van szó, a magyar székesfővárosról, amely a Duna két partján a világ legszebb városképét készen és ingyen kapta. Csak éppen nem kellett elrontani, ami készen megvolt, csak éppen gondozni és szeretni kellett, ami régi jobb időkben készült és egypár egészséges érzésű ember kellett, aki meghatódottan szemlélje a nyári esték csodálatos szépségét és az égi színes transparensbe rajzolódó bűbajos konturokat, hogy ez a város minden másnál szebb és vonzóbb képekben fejeződjék ki a világ számára. Csak el nem kellett rontani a budai hegyek körvonalát, a citadellával karakterisztikusan befejezett dolomit szirtet, a várhegy sima, nyugalmas monumentalitását és a rajta épült háztömegnek a Mátyás-templommal oly szerencsés dekoráltságát, csak el nem kellett rontani azt mi készen volt s amit ötven év ostobasága máig sem tudott teljesen elrontani. Mert megpróbálták mindent: A Gellért-hegy majesztózus körvonalára tornyos, cifra pallérvillákat engedélyeztek, a szirtet lebontották az Erzsébet-hid fejénél és kis kavicsokból műsziklakat építettek és a várhegy eltorzításától csak az Erzsébet-szobor pályázat rejtelmes huzavonája ment meg ideig-óráig és az egyetlen szép gondolatukat, a halászbástyát is megbánták, félbehagyták és a tövibe épülő házmonstrumokkal leplezik el. De áll Buda még s a gyönyörű vonal bus mulandóságában, mintegy a pesti polgármesterek és tanácsnokok vadságától folyton remegve simul a hegyek tömege közé s a pesti városképnek ez az egyik alkotója még él, ki tudja meddig, talán csak addig, míg egy városatya házat nem épít, a harmonikus tömegből barbáru kihivagót, vagy amíg az összes Népoperákat már szanálták s pénz szabadul fel, hogy polgármesterek halhatatlansítsák magukat ezen a téren is.

A pesti kép, az már meghalt. A város frontját fentről a gyárváros disztelen kulisszája fedi, maga a front pedig, amely a világ legszebb városképe lehetett volna, Palatinus házakkal, közömbös kaszárnyákkal van eléktelemitve, s ami szép, a Parlament épülete, meghal az elhanyagolt környezetben, vagy romlásra ítéltetett, mint a Ferenc József-tér, ahová a borzasztó banképületek után most akarják az Anker-palotát másodpéldányban

felépíteni a Lloyd nemes empir háza helyébe. Itt csak az este maradt meg, a vízben tükröző lámpák elronthatatlan pompája, s a torz részleteket elnyelő sötétségből kiváló örök vonalak: a sziget, a Dunapart és a finom kanyarodás vonalai; itt csak az este maradt meg és minden reggel, ha kibontakoznak a részletek, mintha ostoba, önző, szívtelen, kapzsi nyárspolgárok lelke emelkednék ki a vízből, s minden reggel újra és szívfacsaróan megszületik ebben a lélekben Pest.

A kép két részlete között a hidak lennének az egységesítő motívumok. És Buda és Pest képét a Lánchid hallatlanul szép láncive kötötte össze, amely egy olyan szerencsés pillanat szülötte volt, mint amelyben a római Szent-Péter-templom kupolájának konturja született és a nemes vonal előtt alázattal hódolt a Margithid diszkrét, zavarni nem akaró meglapult vonala. Ezzel aztán el is értünk a legfőbb ponthoz. Budapest városképéből az emberi származású legszebb vonalat kitorölték, a Lánchid ujjáépült, kibujt állványlepleből és sután, háromba törve mered a megrökönyödött Duna fölött, amely most már tükrözni se képes őt az utalattól. Eddig is mindent megpróbáltak, hogy ez a remek vonal megnyomorodjék: az Erzsébet-híd brutális, technikailag bármilyen kiváló, művészileg barbár vaskossága és a Ferenc József-híd parlagi formátlansága odaállottak a háta mögé, hogy elveszen a kecses iv, de amikor ez nem bizonyult elégnek, átépítették a hidat és most másféle, csunyább lett az, ami eddig szép és nemes volt és ha eddig Budapest konturjában domináns volt egy graciózus, művészi vonal, ma egy háromfelé tört csonk van a szépség helyén.

A szépség az iv volt. A két vállas, remek pillér között mintegy finom folyondár feszült ki az iv, szinte sulytalanul, a méretek és arányok lelkes, anyagtalan harmoniájában és mint a könnyű fátyol szálai, úgy szálltak lefelé a függesztő hevederek és az egész vasból való könnyedségben a görög athlétaszobrok elegáns erjeje volt és ha emberek és kocsik mentek a hidon, mintha a tartó és feszülő erők láthatóvá lett szövevénye tartotta volna őket a víz felett; sulytalan és mégis szuggerálóan erős volt az egész komplexum és az egy helyben mozdulatlan erők két szobra, a két pillér szinte kacagva viselte vállán a művészet erejével pehelykönnyűvé varázsolt ezer mázsákat. Minden ez az iv volt, amely most már nincs. Most az iv középső jó egy harmada elsülyed az új merevítő rács suta, torz, felfelé pupos-lapos vonalában s a régi ivből csak a két pillértől lefelé induló ágak maradtak meg, amelyeket esetlenül fölfelé domborodni próbáló, mégis lapos, mégis vízszintes vonallal köt össze az az átkozott rács. A régi iv három darabra szakadt, a közepe elveszett, láthatatlanul elbujt a vízszintes rácsmonstrum mögött s a régi iv árván busuló két megmaradt vonalcsökevényéről izmos «b» vasak lógnak le a régi, kecses pókhálósövedék helyett.

Igaz, erősíteni kellett a hidat s az alkotórészek arányos vastagítása talán nem is háborított volna fel senkit, de a lánca régi ivét ölték meg, a lelkes arányokat tüzték össze, a művészet nyomorodott itt meg örökre és nekem hiába mondják, hogy ez technika, ez statika, ez konstrukció, én a Werckbund kiadványaiból ismerem a német vasbeton-, vas- és acélkonstrukciókat, amelyek a nemes vonal szépségével ékesek és én mégsem a rontó mérnököt hívom itt tetemre, hanem azokat, akik taklán észre se vették, hogy itt Budapest város képe megint megcsunyult gyógyíthatatlanul. A Népoperába ájult polgármestert és tanácsnokokat kértem, tudják ők, hogy Pest régi képét megint elrutitja egy új seb, amelyet a jószándéku technika vágott rajta s velem együtt sokan fogják kérdezni, hogy kik felelősek az ilyesmiért, kik felelősek az elrontott Dunapartért, a terek beépítéséért, a fák haláláért, a levegő el-

spekulálásáért, a sivár kövek zsufoltságáért s azért az egész iszonyatért, amit nyári Budapestnek neveznek s ami a világ legszebb és kulturált, hozzáférhető, kies üdülőhelyekben leggazdagabb nyári városa lehetne? Ki felelős azért, hogy a Dunán nincsen hajó, hogy sétálhassunk a legszebb víz sétányán, nincsenek bérelhető csónakok és hogy a Margitsziget levegőjét megfertőzte a gyári füst és hogy a remek környékre csak villanyos sinek vannak legfeljebb és hogy a város kívül-belül csunyul, egyre sivárabb lesz és egyre jobban hasonlít a tanács és a polgármesterek nyárspolgári lelkéhez? A kormány felelős? A rossz törvények és rossz szabályrendeletek felelősek? Akkor miért nem ezek javításáért dolgozik, de nemcsak dolgozik, hanem miért nem lázong ezért a magisztrátus és miért hagyja közömbösen veszni a kész szépségeket s miért lehet egy év küzdelmeit és eredményeit a Népopera szanálására summázni? Ki tette parvenü, lélektelen multjából elszakadt, radikális polgári demokrata várossá Budapestet? Ezeket a kérdéseket hamarosan föl kell vetni és mindenesetre hamarabb, mintsem egy széplelkű nyárspolgár a Gellérthegy széles tömegére megépíti a hegyes, tornyos, oszlopos, kipödrött bajszu, asszir-, mór-, finn-, cigány-, zsidó-, pesti Pantheon, amelynek létesülése, mert végképpen elrondítaná Pestet, fenyegető valószínűséggel int felénk.